

РЕЦЕНЗИЯ

от проф., д-р Даниела Бобева,

Институт за икономически изследвания при БАН

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в научно направление 3.3 Политически науки (Европеистика – Икономически изследвания на ЕС)

Автор: Снежанка Георгиева Колева

Тема: „Ефективност на инструментите за защита на потребителите на финансови услуги в Европейския съюз“.

Научен ръководител: проф. д-р Ингрид Симеонова Шикова

1. Общо описание на представените материали

Със Заповед РД-38-259 / 27.5.2022 г. на Ректора на СУ „Климент Охридски“ на основание чл. 4 от Закона за развитието на академичния състав на Република България (обн. ДВ бр. 38 от 21.05.2010 г., изм. ДВ бр. 81 от 15.10.2010 г. изм. ДВ бр. 101 от 28.12.2010 г., изм. Бр. 68 от 02.08.2013 г. в сила от 02.08.2013 г.) съм определена за член на научното жури за присъждане на научна и образователна степен „доктор“ на Снежанка Георгиева Колева, докторант задочна форма, зачислена със Заповед № РД 20-149 от 25.01.2013г. в научно направление 3.3 Политически науки (Европеистика – Икономически изследвания на ЕС), с научен ръководител проф. д-р Ингрид Симеонова Шикова и тема на дисертацията:

„Ефективност на инструментите за защита на потребителите на финансови услуги в Европейския съюз“.

Представеният от докторанта комплект материали на хартиен носител и в електронна форма е в съответствие с Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

1. автобиография;
2. диплома за висше образование;
3. дисертационен труд;
4. Автореферат;
5. Научни трудове ;
6. Декларация за авторство;

7. справка за съответствие с националните минимални изисквания за ОНС «доктор» за съответната научна област в 5 екземпляра;

Докторантът е приложил 5 броя публикации по темата на дисертационния труд – 4 самостоятелни и 1 в съавторство.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторантката е магистър по право от СУ „Кл. Охридски“. Към основното образование се добавят и няколко обучения по сходни с тематиката на докторантурата теми в престижни институции, включително от Европейския институт по публична администрация, Маастрихт, Холандия (2002), от Института по публична администрация и европейска интеграция, Лил-2, Франция и други.

От януари 2013 до момента е зачислена за задочна докторантура в СУ „Св. Климент Охридски“, Философски факултет, Катедра „Европеистика“.

Професионалната ѝ кариера основно е концентрирана в Министерството на финансите, където работи по проблематиката на европейското законодателство в областта на финансовите услуги. Притежава огромен научен и практически опит в международна научно-приложна среда. Участва активно в преговори за разработване на нови правни актове на ЕС в областта на финансовите услуги, където нейните академични знания намират широко практическо приложение.

Снежанка Колева владее отлично английски език, владее руски език.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Усложняването на финансовите услуги и разширяването на кръга на техните доставчици засилва информационната асиметрия и поставя потребителите пред редица предизвикателства. Слабата информираност и умения на потребителите да се справят с тях води както до финансови загуби в личен план, така и в пазарни деформации и неефективно функциониране на финансовата система.

В отговор на финансовата криза, която засегна потребителите на финансови услуги, в европейското законодателство беше иницирана мащабна реформа, която по своята амбиция няма аналог в света. Посрещнати позитивно от държавите-членки на ЕС и потребителите, тези промени моделираха едно ново поведение на доставчиците на финансови услуги – банковите и небанкови институции. Близо петнадесет години по-късно е наложително да се прави анализ на ефективността и ефикасността на тези нови политики и техните правни инструменти. В този контекст е аргументирана и актуалността на темата от докторантката. В дисертационния труд доминира одобрението на амбициозната детайлна правна рамка на финансовите услуги и реформите в тях, но целта да се изследва именно нейния ефект, демонстрира задълбочеността на автора в търсенето на практическите резултати от реформите. Основният въпрос, който си задаваме, е възможно ли е инструментите да не работят и защо.

Докторантката е разширила значително актуалността на темата като е добавила в анализа си и факта, че по време на кризата с Ковид-19 още повече се експлицираха проблемите на ниската ефективност на инструментите за защита на потребителите на финансови услуги.

Темата е дисертабилна. Като цяло теорията в областта на защитата на потребителите и в частност на тези на финансовите услуги е слабо развита. Това е един сериозен пропуск, заради който практиката изпреварва до голяма степен теорията и вероятно това води до несъвършенства е слаба ефективност на политиките и законодателството. Дисертационният труд обобщава приложимите пряко и косвено свързани изследвания и върху тази основа надгражда

теорията, търсейки фактори, връзки и зависимости, които да обяснят и подкрепят емпирично отговорите, намерили място в нея.

4. Познаване на проблема

Най-малко три аргумента могат да се посочат за да се аргументира отличното познаване на проблема от докторантката. Богатият списък с научни изследвания, който авторката е проучила ни създава убеждение за изберпателност. Цялата професионална кариера на докторантката е в сектора на финансовите услуги и в частност тези в Европейския съюз, които тя познава от генезиса на проблемите и публичните консултации, в които се концентрира академичния и практически потенциал по темата, до транспонирането на правните актове на ЕС в тази област в България. Въпреки, че и тези два аргумента биха били достатъчни за отличното познаване на материята, докторантката е направила самостоятелно емпирично изследване, което дори и за познаващите тематиката, носи нова информация и поставя проблеми за по-нататъшно изследване.

5. Методология и методика на изследването

За постигане на основната цел на дисертационния труд и на поставените изследователски задачи докторантката е избрала подходяща методология и инструментариум. Предизвикателството пред методологията на този дисертационен труд е, че едностранен подход в рамките на една научна област не би могъл да доведе до сериозни научни резултати. Това налага създаване на методология на основата на синергия най-малко между правния анализ, европеистиката и икономическата теория. Социологията също е част от научния подход на авторката, което е допринесло за актуалността и достоверността на използвана информационна база. Поведенческата теория също е използвана в анализа.

Методическият апарат включва институционален, критичен и сравнителен анализ. Приложен е и анализ на емпирични данни, графичен и структурен анализ като подход за верифициране на някои от изводите. Прави впечатление задълбоченият критичен анализ на литературата и политиките за защита на потребителите на финансови услуги.

Достойнство в методологическо отношение е прецизността и изчерпателността в дефинирането на основните категории и понятия, въпреки, че тук доминира правните термини от приложимото европейско законодателство. Ефективността се измерва чрез самооценката на респондентите за тяхната финансова грамотност и използване на финансови услуги.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е структуриран в увод, четири глави, заключение, използвана литература и две приложения. Очевидно е съответствието между заглавието, обекта и предмета на изследването, основната цел и изследователските задачи, от една страна, и структурата и съдържанието на самия научен труд – от друга. Структурата е доста детайлно развита до трето ниво на детайлизация.

В увода е аргументирана актуалността и важността на темата, ясно са формулирани основната цел, научната теза, седемте изследователски задачи, върху изпълнението на които се гради дисертационния труд. Формулираната теза е ясна и проверима. Накратко са описани методите на изследване. В тази си цялост уводът е добра основа за разгръщане на съдържанието на доктората.

Глава първа на дисертационния труд „ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА ЗАЩИТАТА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ НА ФИНАНСОВИТЕ УСЛУГИ“ е направен критичен анализ на литературата като са дефинирани пет теоретични стълба на изследването, които обхващат защитата на потребителите, институционална икономика, поведенческа икономика, пазарът на финансови услуги, икономика на информацията. Изяснен е понятийния апарат и обоснована методологията. Систематизирани са основните теоретични концепции в тези области. Общата оценка е, че въпреки ограничената теоретична база, тази първа глава е добре представена, аргументирана и научно издържана.

Глава втора „ИНСТРУМЕНТИ ЗА ЗАЩИТА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ НА ФИНАНСОВИ УСЛУГИ“ има много детайлна структура, което съответства на многообразието на инструментите за защита на потребителите на финансови услуги. Откроена е спецификата на тези инструменти благодарение на отличното познаване на общите инструменти за защита на потребителите в другите сектори. Преобладава задълбочен пазарен подход като те се разглеждат от страната на търсенето и предлагането.

В трета глава „ПОЛИТИКА ЗА ЗАЩИТА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ НА ФИНАНСОВИ УСЛУГИ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ“ са прави цялостен критичен анализ на правната рамка на защитата на потребителите на финансовите услуги в ЕС като подробно са разгледани основните приложими правни актове. Идентифицирани са основните предизвикателства в тяхното прилагане.

В четвърта глава „ЕФЕКТИВНОСТ НА ИНСТРУМЕНТИТЕ ЗА ЗАЩИТА НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ НА ФИНАНСОВИ УСЛУГИ“ е направена оценка на ефективността на отделните инструменти за защита на потребителите на финансови услуги като са открити мерките за обучение на потребителите, създаването и функционирането на механизмите за решаване на спорове. В тази част се използват резултатите от проведените дълбочинни интервюта и анализ на резултатите от анкетното проучване.

Заклучението представя синтезирано основните изводи и заключения от анализа и емпиричното изследване като се отчитат изводите от изпълнението на всяка една от поставените задачи – добра конструкция, която създава яснота в заключителната част на дисертационния труд.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Представеният дисертационен труд от докторантката Снежанка Колева е на високо научно равнище с всички реквизити на самостоятелно изследване. В по-общ план неговите научни достойнства се изразяват в:

- значимостта и актуалността на темата; Може да се пледира за определена уникалност на представеното научно изследване;
- прецизното формулиране на изследователските цели и съответстваща им структура на изложение;
- мултидисциплинарност и анализ на инструментите за защита на потребителите от гледна точка на различни научни теории и научни области;
- разработване на самостоятелна методология за оценка на ефективността на инструментите за защита на потребителите на един специфичен пазар какъвто е финансовия;

В конкретен план могат да се посочат следните научни и научно приложни приноси:

- Направен е задълбочен анализ и е извършено идентифициране и систематизиране на основните теоретични концепции, на основата на които се изгражда една активна политика на защита на потребителите на финансовите услуги;
- Разгледани са процесите на развитие на правната и институционална рамка на защитата на потребителите на финансови услуги и са изведени конкретни проблеми и предизвикателства;
- Дефинирането на дванадесетте инструмента за защита на потребителите на финансови услуги е значим принос в теорията с голям практико-приложен потенциал;
- В дисертационния труд са предложени препоръки за промени в политиката и конкретни мерки, които биха повишили ефективността на защитата на потребителите на финансови услуги.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Представени са пет публикации, от които три приемам, че имат ясно изразен научен характер и са свързани с темата на дисертацията. Петте публикации са резултат от участие в научни и научно-приложни конференции, което е дало възможност на докторантката да представи и защити научните си резултати. Публикациите са индивидуални без съавторство.

Не са представени доказателства за цитиране на представените публикации.

9. Лично участие на докторантката

Като се доверявам на декларацията за достоверност от докторантката Снежанка Колева, както и на отсъствието на информация за наличие на доказателства или сигнали за плагиатство, считам, че рецензираният дисертационен труд е нейно лично дело и получените резултати са лична заслуга. Това ми убеждение се подсилва и от факта, че темата е концентрирана върху област която е слабо представена в академичните публикации.

10. Автореферат

Авторефератът отговаря на законовите изисквания и съответства на съдържанието на дисертационния труд, като представя най-важните моменти от него обективно и коректно.

11. Критични забележки.

Без да се подценяват постиженията на дисертационния труд, към него могат да се отправят следните критични бележки:

- Концептуално, използването на самооценката на потребителите за защитата на потребителите и тяхната информираност е сполучлив подход (още повече, че той се използва от ЕК, ОИСР и други организации), но той би трябвало да се допълни и от други обективни показатели за ефективността на политиките и правната рамка в ЕС;
- В теоретичен план недостатъчно се прилага динамичния подход, оценка на динамиката, ако има такава и анализ на причините, ако няма такава;

- Ограничеността на съпоставими данни е дала отпечатък на дисертационния труд, от който не може да се направи заключение за ефективността на защитата на потребителите в сравнителен план с други страни;
- Приносните характеристики на дисертационния труд значително надхвърлят тези, дефинирани от автора;
- Би било интересно все пак докторантката да изкаже ясно лично мнение за похода на регулациите над либерализма в предоставянето на финансовите услуги и ефектите върху самия пазар.

12. Лични впечатления

Познавам докторантката като колега с висок професионализъм и толерантност. В академичната и практическа дейност е изключително задълбочена и прецизна. Справя се отлично със сложни и важни от гледна точка политиките в сектора задачи и има огромен научен потенциал в една комплексна интердисциплинарна материя между правото, европеистиката и икономиката.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Научните знания и умения на докторантката вече намират ефективно приложение в работата на Министерството на финансите и дирекцията, която тя ръководи. Научните резултати от дисертационния труд представляват солидна база за по-нататъшни изследвания в областта на защитата на потребителите на финансови услуги.

Препоръчвам да се разшири методологията на научното изследване като се разработят съставни индекси за оценка на ефективността на правната рамка в областта на защитата на потребителите на финансови услуги.

Интерес би представлявало и по-нататъшно изследване на ефективността на инструментите за защита на потребителите в контекста на дигитализацията на финансовите услуги и усложняване на процеса на надзор за спазване на изискванията на законодателството.

Би могъл да се засили и макроанализа като се очертаят пазарните деформации, произтичащи от непазарно поведение на потребителите на финансови услуги поради липса на знания и информираност за техните права.

Имайки предвид приносните теоретични резултати на дисертацията и капацитета на докторантката, препоръчвам активизиране на публикационната дейност, предвид, че последната ѝ публикация е от 2016 г.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Съгласно Чл. 66. (1) от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“ „Дисертационният труд е научно съчинение, което съдържа научни или научно приложни резултати с оригинален принос в науката и показва, че кандидатът има задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания“. Рецензираният дисертационен труд на Снежанка Колева на тема „Ефективност на инструментите за защита на пот-

ребителите на финансови услуги в Европейския съюз“ **съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват видим принос в науката и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и съответния Правилник на СУ „Климент Охридски“** .

Дисертационният труд показва, че докторантката Снежанка Колева **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Европеистика – Икономически изследвания на ЕС като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Снежанка Георгиева Колева в научно направление 3.3 Политически науки (Еuropeистика – Икономически изследвания на ЕС)

29.05. 2022 г.

Рецензент: .....

(подпис)

Проф. д-р Даниела Бобева